

Cauza C-261/20**Rezumatul cererii de decizie preliminară întocmit în temeiul articolului 98 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție****Data depunerii:**

15 iunie 2020

Instanța de trimitere:

Bundesgerichtshof (Germania)

Data deciziei de trimitere:

14 mai 2020

Recurentă:

Thelen Technopark Berlin GmbH

Intimat:

MN

Obiectul procedurii principale

Compatibilitatea unei dispoziții naționale privind tarifele minime pentru onorariile arhitecților și ale inginerilor cu dreptul Uniunii de rang superior, printre altele, cu Directiva privind serviciile; efectul direct al dreptului Uniunii între particulari

Obiectul și temeiul juridic al întrebării preliminare

Interpretarea dreptului Uniunii, în special a articolului 267 TFUE

Directiva 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne (JO 2006, L 376, p. 36, Ediție specială 13/vol. 58, p. 50) (denumită în continuare „Directiva privind serviciile”)

Întrebările preliminare

- 1) Din dreptul Uniunii, în special din articolul 4 alineatul (3) TUE, din articolul 288 al treilea paragraf TFUE și din articolul 260 alineatul (1) TFUE, rezultă că, în cadrul unei proceduri judiciare în curs între particulari, prevederile articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123 privind serviciile în cadrul pieței interne au efect direct, în sensul că nu mai sunt aplicabile dispozițiile naționale contrare acestei directive din cuprinsul articolului 7 din Regulamentul german privind onorariile pentru serviciile arhitecților și ale inginerilor (denumit în continuare „HOAI”), potrivit cărora tarifele minime stabilite, în acest regulament privind onorariile, pentru serviciile de planificare și de supervizare furnizate de arhitecți și de ingineri – cu anumite excepții – sunt obligatorii, iar un acord în contractele cu arhitecți sau cu ingineri cu privire la onorarii inferioare tarifelor minime este lipsit de efect?
- 2) În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare:
  - a) Reglementarea tarifelor minime obligatorii pentru serviciile de planificare și de supervizare furnizate de arhitecți și de ingineri, din cuprinsul articolului 7 din HOAI, constituie o încălcare de către Republica Federală Germania a libertății de stabilire prevăzute la articolul 49 TFUE sau a altor principii generale ale dreptului Uniunii?
  - b) În cazul unui răspuns afirmativ la întrebarea 2a), dintr-o astfel de încălcare rezultă că, în cadrul unei proceduri judiciare în curs între particulari, reglementările naționale privind tarifele minime obligatorii (în speță, articolul 7 din HOAI) nu mai sunt aplicabile?

Dispozițiile de drept al Uniunii invocate

Directiva privind serviciile, în special articolul 15 alineatul (1), articolul 15 alineatul (2) litera (g) și articolul 15 alineatul (3)

Articolul 49 TFUE (libertatea de stabilire)

Dispozițiile naționale invocate

Codul civil (denumit în continuare „BGB”)

Legea privind reglementarea serviciilor furnizate de ingineri și de arhitecți, în versiunea din 12 noiembrie 1984 (BGBl. I, p. 1337)

Regulamentul privind onorariile pentru serviciile arhitecților și ale inginerilor, în versiunea din 10 iulie 2013 (BGBl. I, p. 2276) (denumit în continuare „HOAI”)

Prezentare succintă a situației de fapt și a procedurii

- 1 La 2 iunie 2016, părțile au încheiat un contract de inginer prin care reclamantul, care exploatează un birou de inginerie, s-a angajat să furnizeze servicii pentru un proiect imobiliar în Berlin. Pentru aceste servicii, cărora li se aplică HOAI, a fost convenit un onorariu forfetar.
- 2 După ce a reziliat contractul de inginer, reclamantul a facturat, în iulie 2017, serviciile furnizate pe baza tarifelor minime prevăzute de dispozițiile HOAI. Onorariul rezultat a fost net superior onorariului forfetar prevăzut în contract. Pârâta nu a plătit în întregime onorariul facturat. Prin acțiunea formulată, reclamantul solicită creanța neachitată datorată, majorată cu dobânzile și cu onorariile de avocat din faza precontencioasă.
- 3 Reclamantul a avut în mare măsură câștig de cauză atât în fața Landgericht [Tribunalul Regional], cât și în fața Berufungsgericht [Curtea de Apel]. Prin recursul declarat admisibil de Berufungsgericht, pârâta își menține cererea de respingere în totalitate a acțiunii.

Prezentare succintă a motivelor care stau la baza întrebărilor

- 4 Admiterea recursului formulat de pârâtă depinde de o decizie a Curții de Justiție a Uniunii Europene (denumită în continuare „Curtea”) cu privire la interpretarea contractelor.

Prima întrebare preliminară

- 5 Litigiul privește aspectul dacă, din interpretarea dreptului Uniunii, în special a articolului 4 alineatul (3) TUE, a articolului 288 al treilea paragraf și a articolului 260 alineatul (1) TFUE, rezultă că articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva privind serviciile are efect direct în cadrul unei proceduri judiciare în curs între particulari, astfel încât reglementările naționale ale HOAI contrare acestei directive nu mai sunt aplicabile contractului dintre părți.
- 6 În aplicarea acestor reglementări naționale, tarifele minime prevăzute de HOAI pentru serviciile furnizate de ingineri sunt, în principiu, obligatorii, iar un acord încheiat între părți privind onorarii forfetare care sunt inferioare tarifelor minime aplicabile în contractele încheiate cu ingineri este lipsit de efect. Aceasta ar avea drept consecință faptul că, pe baza tarifelor minime prevăzute de HOAI, reclamantul are dreptul să obțină plata în cuantumul invocat. În consecință, recursul formulat de pârâtă nu ar putea fi admis.
- 7 În Hotărârea din 4 iulie 2019, Comisia/Germania, C-377/17, EU:C:2019:562, Curtea a statuat că, prin menținerea unor onorarii obligatorii pentru serviciile de planificare furnizate de arhitecți și de ingineri, Republica Federală Germania nu

și-ar fi îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva privind serviciile.

- 8 În conformitate cu această hotărâre, Curtea a statuat, de asemenea, în cadrul unei proceduri preliminare în temeiul articolului 267 TFUE, că articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva privind serviciile ar trebui să fie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale potrivit căreia, în contractele încheiate cu arhitecți sau cu ingineri, este interzisă convenirea unor onorarii inferioare valorilor minime prevăzute de HOAI (Ordonanța din 6 februarie 2020, *hapeg dresden*, C-137/18, nepublicată, EU:C:2020:84).
- 9 Articolul 7 din HOAI (a se vedea prima întrebare preliminară) nu poate fi interpretat, în lumina Hotărârii Curții din 4 iulie 2019 (C-377/17), în conformitate cu directiva, în sensul că tarifele minime prevăzute de HOAI nu mai sunt, în principiu, obligatorii în relațiile dintre particulari și nu se opun, așadar, unui acord privind onorarii inferioare tarifelor minime. Având în vedere temeiul legal pentru adoptarea HOAI, sensul și finalitatea acestuia, precum și voința aparentă a legiuitorului, o interpretare conformă cu directiva ar fi, în speță, o interpretare *contra legem* a dreptului național și, prin urmare, nu poate fi reținută.
- 10 Soluția recursului depinde, așadar, în mare măsură de răspunsul la prima întrebare preliminară (a se vedea mai sus). Această întrebare este relevantă pentru soluționarea cauzei. În cazul unui răspuns afirmativ, recursul formulat de pârâtă ar trebui admis. Astfel, în cazul neaplicării articolului 7 din HOAI din cauza articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva privind serviciile, nu ar fi întemeiată cererea reclamantului cu privire la onorariul prevăzut de dreptul național – care este superior onorariului forfetar convenit – în temeiul tarifelor minime prevăzute de HOAI.
- 11 În deciziile menționate mai sus, Curtea nu a soluționat această problemă, ci a lăsat-o în mod expres deschisă. Aceasta este contestată în jurisprudență și în doctrină, astfel încât aplicarea corectă a dreptului Uniunii nu ar fi nici *a priori* atât de clară („acte claires”) sau clarificată de jurisprudență („acte éclairés”), în așa fel încât să nu lase loc niciunei îndoieli rezonabile.
- 12 Instanța de trimitere tinde să urmeze teza potrivit căreia tarifele minime prevăzute de HOAI continuă să se aplice în procedurile judiciare în curs între particulari până când legiuitorii naționali abrogă cadrul tarifelor obligatorii.
- 13 Cu toate acestea, Curtea a statuat că articolul 15 din Directiva privind serviciile se aplică și situațiilor pur interne – precum în speță (Hotărârea Curții din 4 iulie 2019, *Comisia/Germania*, C-377/17, EU:C:2019:562, și Hotărârea Curții din 30 ianuarie 2018, *X și Visser*, C-360/15 și C-31/16, EU:C:2018:44).
- 14 În plus, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, o directivă poate să fie invocată, în anumite cazuri, în mod direct de particulari împotriva statului membru atunci când aceasta nu a fost transpusă în termenul stabilit sau a fost transpusă în mod inadecvat în dreptul național, iar dispoziția directivei pare să

aibă un caracter necondiționat și suficient de precis din punctul de vedere al conținutului. Aceste condiții sunt îndeplinite în ceea ce privește articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva privind serviciile.

- 15 Astfel cum reiese din Hotărârea Curții din 4 iulie 2019 (C-377/17) menționată mai sus, pe de o parte, este cert că Republica Federală Germania nu a transpus în mod corect cerințele respectivei dispoziții privind tarifele minime și maxime în termenul prevăzut la articolul 44 alineatul (1) din Directiva privind serviciile, și anume până la 28 decembrie 2009. Pe de altă parte, astfel cum a statuat deja Curtea de Justiție a Uniunii Europene, această dispoziție pare, de asemenea, să aibă un caracter necondiționat și suficient de precis din punctul de vedere al conținutului. Din cele de mai sus rezultă că articolul 15 din Directiva privind serviciile are efect direct în măsura în care, prin a doua teză a alineatului (1), pune în sarcina statelor membre o obligație necondiționată și suficient de precisă de a-și adapta actele cu putere de lege și actele administrative pentru a deveni compatibile cu condițiile prevăzute la alineatul (3).
- 16 Cu toate acestea, potrivit instanței de trimitere, aceste principii nu înseamnă că articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva privind serviciile conduce, inclusiv într-o procedură judiciară în curs exclusiv între particulari, la neaplicarea reglementărilor naționale privind caracterul obligatoriu al tarifelor minime prevăzute la articolul 7 din HOAI.
- 17 Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, o directivă nu poate, în principiu, prin ea însăși, să creeze obligații în sarcina unui particular și, prin urmare, nu poate fi invocată ca atare împotriva unei asemenea persoane. Dacă posibilitatea de a invoca o dispoziție a unei directive netranspuse sau transpuse incorect s-ar extinde la domeniul raporturilor dintre particulari, ar însemna să se recunoască Uniunii Europene competența de a edicta obligații în sarcina particularilor cu efect imediat, deși acest lucru îi este permis numai în cazurile în care i s-a atribuit competența de a adopta regulamente. Astfel, o directivă nu poate, în principiu, să fie invocată în cadrul unui litigiu între particulari cu scopul de a înlătura aplicarea reglementării unui stat membru contrare acestei directive (a se vedea, printre altele, Hotărârea Curții din 22 ianuarie 2019, Cresco Investigation, C-193/17, EU:C:2019:43).
- 18 Instanța de trimitere consideră că, potrivit acestei jurisprudențe, un efect direct al articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva privind serviciile este exclus în procedurile judiciare în curs între particulari, astfel încât această dispoziție nu prevalează asupra reglementărilor naționale privind caracterul obligatoriu al tarifelor minime prevăzute la articolul 7 din HOAI.
- 19 Chiar dacă articolul 15 din Directiva privind serviciile nu creează obligații în sarcina unui particular, admiterea existenței unui efect direct al acestei dispoziții în procedurile judiciare în curs între particulari ar însemna că arhitectul sau inginerul ar avea dreptul doar la remunerația mai redusă convenită cu clientul și ar fi privat, în consecință, de dreptul de a percepe, în temeiul dreptului național, un

onorariu corespunzător tarifelor minime prevăzute de HOAI. Astfel, un particular ar fi privat de un drept subiectiv existent în temeiul dreptului național.

- 20 În măsura în care, în jurisprudența sa anterioară, Curtea a admis, în anumite cazuri excepționale – atunci când este imposibilă interpretarea conformă cu directiva – neaplicarea, între particulari, a dispozițiilor naționale contrare dreptului Uniunii, instanța de trimitere consideră că acest aspect nu privește prezentul litigiu. Este vorba despre situații speciale care nu sunt comparabile cu prezenta cauză (a se vedea, printre altele, Hotărârea Curții din 7 august 2018, Smith, C- 122/17, EU:C:2018:631).

A doua întrebare preliminară

- 21 În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare preliminară, soluționarea litigiului depinde de răspunsul la întrebările preliminare 2a) și 2b) enunțate mai sus. Aceste întrebări sunt relevante pentru soluționarea cauzei în cazul în care o neaplicare a reglementărilor naționale privind tarifele minime obligatorii prevăzute la articolul 7 din HOAI nu decurge deja dintr-o aplicare directă a articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva privind serviciile.
- 22 Astfel, recursul formulat de pârâtă ar fi admis în ipoteza în care neaplicarea reglementărilor naționale în cauză într-o procedură judiciară în curs între particulari este dedusă dintr-o încălcare a libertății de stabilire prevăzute la articolul 49 TFUE sau din alte principii generale ale dreptului Uniunii.
- 23 În Hotărârea sa din 4 iulie 2019 (C-377/17), menționată mai sus, Curtea a lăsat deschisă în mod expres problema dacă reglementarea tarifelor minime obligatorii pentru serviciile de planificare furnizate de arhitecți și de ingineri încalcă libertatea de stabilire. Potrivit jurisprudenței Curții, o încălcare a libertății de stabilire sau a altor principii generale ale dreptului Uniunii poate, în principiu, să conducă la posibilitatea ca un particular să invoce, în cadrul unei proceduri judiciare în curs împotriva unui alt particular, neconformitatea unei reglementări naționale cu dreptul Uniunii. Prin urmare, este posibil ca o reglementare națională să rămână neaplicată în cazul încălcării dreptului primar al Uniunii, inclusiv în ceea ce privește un litigiu între particulari.
- 24 Potrivit aprecierii instanței de trimitere, o astfel de încălcare a libertății de stabilire nu poate fi exclusă, chiar dacă persistă dubii cu privire la aplicabilitatea acesteia. Astfel, HOAI, în versiunea aplicabilă în speță, nu se mai aplică decât situațiilor interne. HOAI definește în mod expres domeniul său de aplicare în sensul că reglementează doar calculul remunerațiilor serviciilor de bază ale arhitecților și ale inginerilor stabiliți pe teritoriul național, în măsura în care aceste servicii de bază sunt menționate de acest regulament și sunt furnizate de pe teritoriul național.
- 25 În speță, s-ar putea dovedi pertinent, dacă este cazul, să se stabilească în ce măsură obiectivul libertății de stabilire impune, în raporturile juridice dintre

particulari, înlăturarea aplicării, în cazul unui contract precum cel în speță, a reglementărilor naționale privind caracterul obligatoriu al tarifelor minime prevăzute de HOAI.

DOCUMENT DE LUCRU